

בס"ד. שיחת ליל ב' דחג הפסח, ה'תשכ"ג.

בלתי מוגה

א. ידוע שבלילות הפסח מאירים גילויים נעלים ביותר — ע"ד וברוגמת הגילויים שהיו ביציאת מצרים בפעם הראשונה, שעז"ני "ויוציאנו ה' ממצרים גו' ובמורא גדול", ודרשו חז"ל² "במורא גדול זה גילוי שכינה", ועד להדרגא היותר נעלית דגילוי שכינה, כדרשת חז"ל² "ויוציאנו ה' ממצרים, לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו", ומבואר בכתבי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע³ ש"בכבודו ובעצמו" קאי על מלכות דא"ס ותפארת (עצמות) דא"ס שלפני הצמצום.

ואף שאין אנו מרגישים גילויים אלה⁴ — יודעים אנו שכן היא המציאות, וידיעה זו צריכה להיות "מונחת" ("אָפּגעלייגט") אצלנו.

ב. ובהקדמה — שכבר סופר פעם⁵ בשם כ"ק מו"ח אדמו"ר⁶ אודות אביו כ"ק אדמו"ר נ"ע, שבא' מנסיעותיו מליובאוויטש לנאות דשא בא' העיירות הסמוכות, נתלוו אליו איזה אנשים, ובעת הנסיעה שאלו אצלו ראי' והוכחה על מציאות המלאכים. והשיב להם ע"פ משל מנסיעה זו עצמה:

בנסיעה זו שנוסעים אנו עתה — אמר כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע — ישנם שלש דעות: (א) הדעה של האנשים היושבים בתוך העגלה, שדעתם היא שמטרת הנסיעה היא כדי לבוא למחוז חפצם, להנפש ולנוח, כדי שיוכלו להמשיך ולהוסיף בעבודת ה' בכחות מחודשים. (ב) הדעה של בעל העגלה — שכוונת הנסיעה כדי שיקבל שכרו ויוכל לפרנס את בני ביתו. (ג) הדעה של הסוס — שאינו יודע כלל אודות מציאותם של שתי העיירות שנוסעים מאחת לחברתה, וכל מחשבתו אינה אלא על התבן...

— פעם היו נוהגים לקשור את שק התבן מלפניו ולנגד עיניו של

ע' סז.

(4) ראה גם תו"מ ח"ד ע' 40 ואילך.

(5) ראה תו"מ חל"ג ע' 180 ואילך. וש"נ.

(6) ראה סה"ש תרפ"ח ע' 21. וש"נ.

(1) תבוא כו, ח.

(2) בנוסח הגש"פ.

(3) ראה סה"מ אעת"ר ע' עה. המשך

תער"ב ח"ב ע' תתקכד. סה"מ תרע"ב-תרע"ו

הסוס, כדי למהר הליכתו של הסוס, שכן, בראותו את התבן מלפניו, ירוץ להשיגו...

וסיים כ"ק אדמו"ר נ"ע: וכי משום שהסוס חושב אודות התבן — אזי המלאך אינו מלאך?! ...!

ועד"ז בעניננו, בנוגע להגילויים הנעלים דחג הפסח, ובכלל בנוגע לכל הענינים הרוחניים — שאע"פ שמצד ה"סוס", נפש הבהמית, מרגישים רק מציאות הגשמיות בלבד, ולא מציאות הרוחניות, מ"מ, יכולים להסביר גם לנפש הבהמית בכו"כ ראיות שישנה מציאות הרוחניות, ולא זו בלבד שישנה מציאות הרוחניות, אלא יתירה מזה, שדוקא מציאות הרוחניות היא המציאות האמיתית, ואין זה אלא שנה"ב אינה מרגשת הענינים הרוחניים.

ולכן, צריכה להיות הידיעה והלימוד כו' גם בענינים נעלים כאלה, אע"פ שאין מרגישים אותם.

ג. ויש להוסיף בזה — ע"פ פתגם של אדמו"ר הזקן, שהשנה היא שנת המאה וחמישים להסתלקותו:

פעם⁷ שאלו אצל רבינו הזקן על זה שמדבר אודות ענינים נעלים ומדריגות גבוהות כו' — דלכאורה, מהי התועלת שבדבר, הרי אין מחזיקים ואוחזים בענינים נעלים כאלה ("מ'האֵלט סיי-ווי ניט דערביי")? והשיב רבינו הזקן: כתיב⁸ "והסירותי את לב האבן מבשרכם", "לב האבן" דייקא. ולכאורה, כיון שמציאות האדם מורכבת מב' הענינים דמוח (ידיעה) ולב (הרגשה), למה נאמר רק "והסירותי את לב האבן", ולא "מוח האבן"?

אך הענין הוא, שבנוגע ל"מוח האבן" — ה"ז תלוי במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות⁹, שיכולים וצריכים אנו לפעול הסרת מוח האבן ע"י הלימוד בהבנה והשגה כו'; משא"כ בנוגע להסרת "לב האבן", שההבנה וההשגה שבמוח תבוא בהרגש הלב — אי אפשר שיהי' הדבר (בשלימות) ע"י עבודתנו עתה, שהרי אין אנו משיגים עתה מהות האלקות, כי אם ידיעת המציאות בלבד, וטבע הלב שמתפעל ומתרגש רק בשעה שרואה את מהות הדבר. וזהו החידוש שיהי' בימות המשיח, שאז

(8) יחזקאל לו, כו.
(9) ראה תניא רפ"ז.

(7) ראה מגדל עז (כפ"ח, תש"מ) ע' שח.
וש"נ. וראה גם תר"מ חט"ז ע' 103. וש"נ.

יסיר הקב"ה ("והסירותי") את "לב האבן", לאחרי וע"י הקדמת עבודתינו עתה בהסרת "מוח האבן".

ועפ"ז ביאר רבינו הזקן הטעם שמדברים בענינים נעלים כו' — כי, עי"ז שעוסקים עתה בענינים נעלים באופן של הבנה והשגה במוח עכ"פ, שהו"ע דהסרת מוח האבן, באים לקיום היעוד "והסירותי את לב האבן מבשרכם".

ד. ומזה מובן גם בנדו"ד:

אע"פ שמצד נפש הבהמית, מצד ה"סוס" (כנ"ל ס"ב), אין אנו משיגים מהות האלקות, ולא עוד אלא שאפילו נפש האלקית, כיון שמתלבשת בנפש הבהמית ובעניני העולם ומוגבלת בהם כו', גם היא אינה משגת מהות האלקות — מ"מ, כיון שיש לכאור"א נפש אלקית, צריך הוא להתבונן בעניני אלקות (גם בענינים נעלים כו') באופן של ידיעת המציאות עכ"פ, וההתבוננות צריכה להיות באופן שיהי' מובן גם לנפש הבהמית לפי ערכה, כולל גם ההסבר ד"קרבת אלקים לי טוב"¹⁰, שע"ז פועלים בה בירור וזיכוך כו'.

ואז — אע"פ שלעת-עתה אינו משיג ורואה מהות הדבר, כי אם המציאות בלבד, ובמילא אין זה פועל כל כך על הרגש שבלב — מובטח לו שסוכ"ס תקויים לעתיד לבוא ההבטחה "והסירותי את לב האבן מבשרכם".

וכן הוא בנוגע להאמור לעיל אודות הגילויים בלילות הפסח:

כיון שהתורה בכלל ורבותינו נשיאינו בפרט מודיעים לנו שבלילות הפסח מאירים גילויים נעלים ביותר, עד להגילוי ד"בכבודו ובעצמו", מלכות דא"ס ותפארת הנעלם כו', עד לגילוי העצמות — אין לו לחשוב לעצמו מה זה נוגע אליו, איזה שייכות יש לו להגילוי ד"בכבודו ובעצמו", אלא צריך הוא להתבונן בענינים אלה באופן שיהיו מונחים בשכלו והשגתו, שזהו"ע דהסרת מוח האבן, ועי"ז יזכה שבבוא הגאולה יסיר הקב"ה גם את לב האבן.

וע"פ המבואר באגה"ק¹¹ שישנו ענין היציאה מהגלות ד"כל ניצוץ פרטי מהשכינה שבנפש כל אחד מישראל" עוד לפני הגאולה "לכללות ישראל .. ויציאת השכינה הכללית מהגלות והשבי" לעד ולעולמי

11 ס"ד (קה, סע"ב).

10 תהלים עג, כח.

עולמים" — הרי, גם הסרת לב האבן (נוסף על הסרת מוח האבן) יכולה להיות אצלו עוד קודם הגאולה הכללית דכללות ישראל — בהגאולה הפרטית שלו, וזה גופא יהי' הכנה וכלי להסרת לב האבן אצל כללות ישראל בגאולה הכללית בביאת משיח צדקנו.

* * *

ה. "הבן שואל מה נשתנה"¹²:

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר¹³ שבסידורים הישנים הי' ג"כ גירסא "הבן שואל מה".

והענין בזה¹⁴ — ש"בן" ו"מה" רומזים על השמות ב"ן (מלכות) ומ"ה (ז"א), וזהו"ע ב"ן שואל מ"ה, שספירת המלכות שואלת ומבקשת השפעה מז"א, שהרי ז"א ומלכות הם משפיע ומקבל.

וע"פ המבואר בתו"א פ' תרומה¹⁵ — בכי"ק אדמו"ר נ"ע — ש"כרוב אחד מקצה מזה הוא קצה או"א ס' שבז"א (סוף עולמות הא"ס) וכרוב א' מקצה מזה הוא מקור בי"ע, היינו, שז"א ומלכות כוללים כל סדר ההשתלשלות, נמצא, שהענין ד"ב"ן שואל מ"ה" כולל כל סדר השתלשלות, שבכל המדרגות הסדר הוא באופן של משפיע ומקבל.

— ולהעיר גם מהסיפור הידוע¹⁶ אודות א' החסידים, בעל ציור וכו', שנכנס לאדמו"ר מהר"ש ושאל אצלו בקשר לעניני פרנסה, ונגש אדמו"ר מהר"ש אל החלון והראה לו על השמש השוקעת, באמרו: לילה מקבל מיום, ירח מקבל משמש, מלכות מקבלת מז"א וכו'. וסיים: עד עת זקנותך ("ביז דיין טיפן עלטער") יהי' לך כל המצטרך, ולא יחסר לך פרנסה. וכך הוה, שכל ימיו הי' עשיר גדול, אך בסוף ימיו ירד מנכסיו והגיע עד פת לחם, רחמנא ליצלן, ואז, הבין את דיוק לשונו של אדמו"ר מהר"ש: "עד עת זקנותך וכו'!" ... —

אמנם, עפ"ז נמצא שהענין ד"ב"ן שואל מ"ה" הוא הסדר הרגיל בכל השנה כולה, וא"כ, מהו החידוש בזה בלילות הפסח דוקא?

(12) ראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תשי"ט
 ס"ח ואילך (תו"מ חכ"ה ס"ע 206 ואילך).
 לקוטי טעמים ומנהגים ע' יב.
 (14) ראה בהנסמן בסה"ש תשי"ג שם.
 (15) פא, ב.
 (16) ראה תו"מ — רשימת היומן ס"ע רלו
 ואילך. ושי"ג. (54) — הובא בהגש"פ עם

ו. ויובן בהקדם המבואר בדרושי חסידות¹⁷ (מיוסד על מ"ש בכתבי האריז"ל¹⁸) בפירושו הכתוב¹⁹ "אם בן הוא והמתן אותו":

כוונת המצריים היתה לעכב הלידה וההתגלות דבחי' ז"א — (אם) בן (הוא), דקאי על ז"א, "והמתן אותו" — כי, כאשר בחי' ז"א הוא בהתגלות, אזי לא יכולה להיות יניקה ללעו"ז (מצרים), ורק כאשר בחי' ז"א הוא בהעלם ובאופן של עיבור בבחי' בינה, אזי יכולים גם המצריים לקבל יניקה.

ויש לקשר זה עם כללות הענין דגלות מצרים שנמשל לעיבור, כמו הולד במעי אמו שראשו מקופל בין ברכיו כו"²⁰, שזהו"ע דתלת כלילן גו תלת כו"²¹, שג' הבחי' דחב"ד (מוחיין) וג' הבחי' דחג"ת (מדות) הם בהעלם בבחי' נה"י. והיינו, שבגלות מצרים הי' נתינת מקום לסדר כזה שבחי' ז"א (מדות) הוא בהעלם, ובמילא יכולה להיות יניקה למצרים כו'.

וזהו גם הטעם שמשה רבינו חשש מפני פרעה, ועד כדי כך שהוצרך לציווי מיוחד "בא אל פרעה"²², שציווי זה הוא נתינת-כח שיוכל להתגבר לשבור ולבטל קליפת פרעה²³ — כיון שבזמן דגלות מצרים הי' נתינת מקום שפרעה יוכל לקבל יניקה מקדושה, מצד ההעלם דבחי' ז"א.

ז. וביאור הענין בעבודת האדם:

גלות מצרים, שבחי' ז"א הוא בהעלם — ענינו הוא העדר ההרגש במדות שבלב (ז"א). והיינו, שאע"פ שיודע ומבין ומשיג מ"ש בספרים כו', מ"מ, כיון שזהו רק באופן של ידיעת המציאות, ולא השגת המהות, לכן, אין זה פועל אצלו לידת והתגלות המדות (כנ"ל ס"ג).

וענין זה נעשה ע"י פרעה מלך מצרים כפי שהוא בנפש הבהמית — פרעה אותיות הערף²⁴, שהו"ע מיצר הגרון²⁵, שמעכב המשכת ופעולת המוחין במדות.

ועל זה ניתן כח מיוחד מלמעלה — "בא אל פרעה" — שלא לחשוש מהתוקף דנפש הבהמית, פרעה מלך מצרים, אפילו בשעה שע"פ

17 ראה תו"ח שמות לו, א ואילך. אוה"ת
שם (כרך ז) ס"ע ב'תקב ואילך. שם (כרך ח)
ס"ע ב'תתמה ואילך.
18 ל"ת וסה"ל עה"פ.
19 שמות א, טז.
20 נדה ל, ב.
21 ראה זח"ב נ, סע"א. ע"ח שער הכללים
פ"ב. וראה ד"ה זה שנאמר בהתוועדות (לעיל ע' 263 ואילך). וש"נ.
22 ר"פ בא.
23 ראה זח"ב לד, א.
24 ל"ת וסה"ל להאריז"ל ר"פ שמות. ועוד.
25 ראה תו"א וארא נח, ב. ובכ"מ.

חשבון דקדושה, חשבון של משה רבינו, יש מקום לחשש כו' — כיון שהקב"ה נותן כח שגם במצב כזה שהמדות אינם בהתגלות (וישנה רק ההשגה וההתבוננות במוח) יוכל האדם להתגבר על נפש הבהמית כו'.

ח. והנה, הכח שניתן מלמעלה לצאת מהמעמד ומצב דגלות מצרים שהמדות אינם בהתגלות כו' — הוא באופן של אתערותא דלעילא בלבד, ללא הקדמת אתערותא דלתתא כלל, אפילו לא באופן שהאדם שואל ומבקש (ועי"ז מעורר) שיהי' הגילוי מלמעלה,

— שהרי העדר ההרגש במדות שבלב יכול להיות באופן שהאדם הוא בהגשמה כל כך עד שאינו מרגיש כלל שחסר לו משהו שישאל ויבקש על זה, ולא עוד אלא שאפילו כאשר מתבונן בשכלו ומבין שחסר לו, אין זה פועל על ההרגש שבלב שיתעורר לשאול ולבקש על זה — וכל מה שנדרש ממנו אינו אלא להיות לו כלי שיוכל לקבל ולהחזיק האור והגילוי מלמעלה. והיינו, שאין זה כלי שממשיך האור, אלא כלי שמקבל האור בלבד.

וכמבואר במאמר ד"ה החודש תרנ"ד (שיצא לאור זה עתה²⁶) בביאור השייכות דחג הפסח לבחי' "בת" (שג' הרגלים פסח שבועות וסוכות הם כנגד ג' הבחי' ד"בתי", "אחותי" ו"אמי"²⁷) — "שזהו בחי' מקבל בלבד, והיינו אתערותא דלעילא שלא באתערותא דלתתא .. אתערותא דלעילא מצ"ע".

ט. וביאור ענינו של "כלי" זה (לקבל ולהחזיק האור) — בעבודת האדם:

אמרו חז"ל²⁸ כלי מלא אינו מחזיק כלי ריקן מחזיק, והיינו, שצריך לרוקן את עצמו ("זיק אויסליידיקן") מתאוות גשמיים.

וענין זה יכול כל אדם (באיזה מעמד ומצב שיהי') לפעול בעצמו — גם בהיותו במעמד ומצב שאין לו הרגש ותענוג ("געשמאק") בקדושה, ועד כדי כך, שאפילו בשעה שיודע ומבין שחסר לו, אינו מתעורר לשאול ולבקש על זה, כנ"ל, מ"מ, בנוגע ל"סור מרע" עכ"פ, יכול לפעול על עצמו שלילת ה"קאך" וה"געשמאק" בתאוות גשמיים

26 נדפס לאח"ז בסה"מ תרנ"ד ע' קלח. 28 ברכות מ, א. וש"נ. וראה סה"מ תש"י ע' 120, ובהנסמן בהערה שם. 27 אוה"ת בא ע' רנח. סה"מ תרנ"ד שם.

[ע"י ההתכוננות בהענין ד"אשה חמת מלא צואה"²⁹, וכיו"ב], ולהיות בבחי' "כלי ריקן".

וכמו ביציאת מצרים, ש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם"²⁹ — הרי גילוי זה הי' באופן של אתערותא דלעילא בלבד, ולא ע"י עבודתם של בני", שהרי בני" מצד עצמם היו אז מושקעים בטומאה, עד כדי כך ש"כיון שהגיע הקץ לא עיכבם כהרף עין"³⁰, משום שאילו היו נשארים במצרים עוד "הרף עין" היו נשקעים בטומאה באופן כזה שכו"כ מבני" לא היו יכולים יותר לצאת משם³¹; וכל מה שנדרש מהם הי' לרוקן את עצמם ("כלי ריקן") מהענינים ההפכיים — שזהו"ע ד"כי ברח העם"³², כמבואר בתניא³³ "שהרע שבנפשות ישראל עדיין הי' בתקפו . . רק מגמתם וחפצם היתה לצאת נפשם האלקית מגלות הס"א וכו".

וכאשר נעשים בבחי' "כלי ריקן", אזי יכולים לקבל ולהחזיק את הגילוי שנמשך מלמעלה באופן של אתערותא דלעילא — שגם הגילוי מלמעלה שאינו יכול להיות נמשך ע"י עבודתם, להיותם במעמד ומצב ירוד שלכן אינם יכולים להיות בבחי' כלי שממשיך את האור, יתקבל אצלם ויחדור ויפעל בפנימיותם כו'.

[וע"ד המבואר בקונטרס העבודה³⁴ בנוגע לבחי' היחידה שבנפש שמתגלית בענין המסירת נפש — שפועלת גם על הכחות הפנימיים, בדרך מקיף עכ"פ, ועי"ז נעשית גם העלוליות והאפשריות שתוכל להיות הפעולה על הכחות הפנימיים באופן פנימי, עבודה פנימית].

י. ועפ"ז יש לומר בפירוש "ב"ן שואל מ"ה" בלילות הפסח — שנקרא "שואל" (לא ע"ש שמעורר וממשיך הגילוי מלמעלה, כלי שממשיך האור, אלא) רק ע"ש שמקבל הגילוי מלמעלה (עי"ז שעושה "כלי ריקן" שבו יתקבל האור והגילוי מלמעלה).

וזהו החידוש בהענין ד"ב"ן שואל מ"ה" בלילות הפסח לגבי הסדר דמשפיע ומקבל כפי שהוא במשך כל השנה כולה:

הסדר דמשפיע ומקבל כפי שהוא במשך כל השנה הוא באופן של אתערותא דלתתא שמעוררת וממשיכה אתערותא דלעילא, דרוח אייתי

(32) בשלח יד, ה.

(33) ספל"א.

(34) פ"ה ע' (32).

(29) ראה שבת קנב, א ובפרש"י. הובא

בתניא פי"ד.

(30) מכילתא ופרש"י בא יב, מא.

(31) ראה בהנסמן לקמן ריש ע' 315.

רוח ואמשיך רוח כו'³⁵, והיינו, שהאדם צריך להיות "כלי" אל האור, כלי שממשיך האור;

משא"כ בלילות הפסח נפעל דבר נפלא ביותר — שלכאור"א מישראל, גם בהיותו במעמד ומצב שאינו "כלי" שממשיך אור, מאיר גילוי אור שהמשכתו היא (לא ע"י עשיית כלי שממשיך את האור, אלא) באופן של אתערותא דלעילא מצ"ע, וצריך רק לעשות "כלי ריקן" כדי לקבל ולהחזיק את הגילוי שנמשך מלמעלה.

יא. ובעומק יותר:

הפלאות גילוי האור בלילות הפסח שמאיר מלמעלה לכאור"א מישראל, גם למי שאינו בבחי' כלי שממשיך אור, היא נלא רק לגבי המקבל בהיותו במעמד ומצב ירוד ביותר, שעה אחת קודם יצי"מ, שאינו בגדר כלי שממשיך אור כלל, שלגביו, גם גילוי אור מועט נחשב דבר נפלא, אלא גם לגבי אלה שנמצאים במעמד ומצב נעלה שהם בבחי' כלים שממשיכים אור, היינו, שההפלאה היא מצד גודל מעלת האור עצמו שאינו מאיר בכל השנה כולה, שלהיותו אור נעלה ביותר, אינו יכול להיות נמשך ע"י כלי הממשיך את האור, כי אם באופן של אתערותא דלעילא מצ"ע בלבד.

אלא שהיא הנותנת: המשכת האור גם למי שאינו בגדר כלי שממשיך אור כלל, מהוה ראי' והוכחה על גודל מעלת האור — שהוא אור בלתי מוגבל, שלכן ביכלתו להיות נמשך גם למטה מטה ביותר.

וכמבואר בדרושי חסידות³⁶ במ"ש³⁷ "ועברתי בארץ מצרים גו'", "אני ולא מלאך כו' ולא שרף כו' ולא השליח כו' ולא אחר"² — שכדי להיות הגילוי בארץ מצרים, למטה מטה ביותר, צריכה להיות ההמשכה ממקום נעלה ביותר, למעלה מד' העולמות, כולל גם עולם האצילות.

וענינו בעבודת האדם — כידוע³⁸ שד' העולמות שהם כנגד ד' המדרגות דצח"מ יש דוגמתם גם בעבודת האדם, שהו"ע העבודה במעשה, ברגש המדות שבלב, בהתבוננות דמוחין, ועד להביטול שמצד בחי' החכמה. ובלילות הפסח מאיר גילוי אור שלמעלה גם מהביטול שמצד בחי' החכמה, ולכן המשכתו היא לכאור"א מישראל, גם למי

(37) בא יב, יב.

(38) ראה תו"א בראשית ג, ד ואילך. הנסמן בספר הערכים חב"ד (כרך א) ערך אדם ס"ז (ס"ע קמו ואילך).

(35) זח"ב קסב, ריש ע"ב.

(36) ראה ד"ה ועברתי בארמ"צ תרמ"ד-תרנ"א (סה"מ תרמ"ד) (הוצאת תשס"ב ואילך) ע' שכו ואילך, ובהנסמן שם.

שנמצא למטה ביותר, ועי"ז בכחו וביכלתו להעתיק את עצמו ("איבערשטעלן זיך") לדרגא שלמעלה מכל סדר השתלשלות.

— ועפ"ז יש לבאר דברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע (כפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר³⁹, בידעו שסוכ"ס יתגלה הדבר לכל⁴⁰) שצריכים לחשוב ולבקש (במשך ה"סדר") "אף זיין א מענטש" — "אתם קרויין אדם"⁴¹ — "וועט דער אויבערשטער העלפן"... והיינו, שבלילות הפסח ישנה שעת הכושר לפעול ישועות בנפשו כו', שאין דוגמתה בכל השנה כולה.

יב. ויש להוסיף, שהאמור לעיל בהענין ד"בין שואל מ"ה" מתאים גם לפשטות הענין ד"הבן שואל מה נשתנה":

החידוש ד"בין שואל מ"ה" שבלילות הפסח הוא — כאמור — שמאיר גילוי אור נעלה ביותר, והמשכתו היא עד למטה ביותר.

וזהו גם תוכן הענין ד"הבן שואל מה נשתנה", "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו'" — שבלילות הפסח מאיר גילוי אור נעלה ביותר שאין דוגמתו בכל השנה כולה, גם לא בשבת ויום טוב, ואפילו לא ביום הכיפורים, יום הקדוש, שנקרא שבת שבתון; וגילוי זה נמשך למטה ביותר — שהרי השינוי ד"הלילה הזה" מתבטא בענינים של מעשה בפועל בעוה"ז הגשמי: "מטבילין", "מצה", "מרור" ו"מסובין".

ולא עוד אלא שגילוי זה נמשך ומאיר גם עתה בזמן הגלות — כמובן מפירוש כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע⁴² "מה נשתנה הלילה — גלות שנמשל ללילה — הזה — האחרון — מכל הלילות — גליות שקדמוהו" (וממשיך לבאר ד' הקושיות בשייכות לעבודת האדם).

ויש להוסיף בהדיוק ד"הלילה הזה" — שהגילוי הנפלא בלילות הפסח הוא באופן ד"הזה", שמורה על ענין הגילוי, "מראה באצבעו ואומר זה"⁴³.

וע"ד המבואר בהמשך וככה⁴⁴ גודל העילוי דאכילת מצה בפסח —

42 שיחת ליל ב' דחגה"פ תרצ"ז ס"ה (סה"ש תרצ"ז ע' 224) — נעתק ב"היום יום" יט ניסן.

43 ראה תענית בסופה. שמור"ר ספכ"ג. מכילתא ופרש"י בשלח טו, ב.

44 תרל"ז — פ"ס (סה"מ תרל"ז ח"ב ע' תקלג ואילך).

39 בחג הפסח תש"ב קודם הסדר — (ראה תו"מ — רשימת היומן ריש ע' תיט) ומסיים שם: "אבל איני רוצה שידעו שספרתי לך זה".

40 נדפס לראשונה בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים (הוצאת תשכ"ג) ע' ה (מ"שיחות חה"פ תש"ב").

41 יבמות סא, רע"א.

שבמצה יש בחי' מהות האלקות (שלכן נקראת "מיכלא דמהימנותא"⁴⁵), ומהות האלקות שבמצה באה ונמשכת באכילה גשמית שנעשית דם ובשר כבשרו, היינו, שהחיים הגשמיים דהגוף ונפש הבהמית הם מהות האלקות⁴⁶.

* * *

יג. מאמר (כעין שיחה) ד"ה להבין הענין דתלת כלילן גו תלת כו'.

* * *

יד. "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים וכו'" (וכן בברכת "אשר גאלנו" בסיום ההגדה) "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים":
וצריך להבין⁴⁷:

איתא בגמרא⁴⁸ "אין קורין אבות אלא לשלשה", והיינו, שאפילו השבטים אינם נקראים בשם אבות, ועאכו"כ בני השבטים כו'. וכיון שבשעבוד מצרים היו רק בני השבטים (שהרי "כל זמן שאחד מן השבטים קיים לא הי' שעבוד"⁴⁹) — איך אפשר לקרות את יוצאי מצרים בשם "אבותינו", תואר ששייך רק לאברהם יצחק ויעקב, ואפילו לא להשבטים? והתירוץ לזה — כדאיתא בראשונים⁵⁰ כביאור לשון הגמרא⁵¹ בנוגע לענין הגירות דיוצאי מצרים "שכן מצינו באמהות כו'", ש"יש מקשים דהא קיי"ל⁴⁸ שאין קורין אמהות אלא ארבעה", "ותירצו דההיא בתפלה לומר מרים אמנו ויוכבד אמנו". ומזה מובן גם בנדוד, דהא ש"אין קורין אבות אלא לשלשה" הוא בתפלה דוקא, אבל בסיפור דברים, כמו ב"הגדה", יכולים שפיר לקרוא גם לאחרים בשם "אבותינו".

טו. אמנם, הא גופא דורש ביאור — מהו החילוק בין תפלה לסיפור דברים, דלכאורה, ממה-נפשך: אם "אין קורין אבות אלא לשלשה" לפי שהאמת היא שרק אצל אברהם יצחק ויעקב ישנה המעלה ד"אבות", ולא אצל השבטים ובני השבטים כו' — איך אפשר לקרוא לאחרים בשם "אבות" בסיפור דברים? ואם בסיפור דברים קורין גם לאחרים בשם "אבות" משום שגם אצל אחרים ישנה המעלה ד"אבות" — למה לא יקראום בשם "אבות" גם בתפלה?

48) ברכות טז, ב.

49) פרש"י וארא ו, טז.

50) ח"י הריטב"א ליבמות מו, א.

51) יבמות שם.

45) זח"ב קפג, ב.

46) ראה גם תו"מ ח"ג ע' 40 ואילך. ועוד.

47) הבא לקמן — נדפס (בקיצור)

בלקו"ש ח"ד ע' 1068 הערה 12.

ובספרים דנגלה תורה — לא מצאתי ביאור על זה.

ויש לבאר זה ע"פ המבואר בתו"א⁵² בענין "אין קורין אבות אלא לשלשה", "שבחי האבות היא ירושה לבניהם אחריהם בכל דור ודור. . . ולכן אומרים אלקי אבותינו אלקי אברהם וכו', אבל שאר בחינות ומעלות הצדיקים, כגון השבטים ראובן שמעון לוי, שהם ודאי בחינות אורות עליונים, יש לך אדם שאין בו כלל בחי' ומדרגות אלו, משא"כ בחי' האבות צריך להיות בכל אדם וכו'".

כלומר: בחינותיהם של אברהם יצחק ויעקב, שהם כנגד ג' הקוין תורה עבודה (תפלה) וגמילות חסדים [אברהם — גמ"ח, יצחק — חפירת בארות — תפלה (העלאה מלמטה למעלה), ויעקב — תורה, כמ"ש⁵³ "ותורה שם בישראל"]⁵⁴ — שייכים לכללות מציאותו של כאו"א מישראל שעבודתו צריכה להיות בכל ג' הקוין הנ"ל [ובלשון המשנה⁵⁵ "על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים", ולכן לא מספיק ב' קוין וכו'], כיון שיש בו מבחינתם של אברהם יצחק ויעקב שהם ה"אבות" של כאו"א מישראל;

משא"כ בחינותיהם של השבטים — הרי מבלי הבט על גודל מעלתם שהם "שבטי י"ה"⁵⁶ (כמבואר בלקו"ת⁵⁷), אין זה ענין המוכרח להיות אצל כאו"א מישראל, שהרי כל שבט במסילתו יעלה⁵⁸, ולכן אינם נקראים "אבות" של כאו"א מישראל.

אמנם, כל זה הוא בנוגע לכללות המציאות דבני", שה"אבות" שלהם הם אברהם יצחק ויעקב. אבל בנוגע לענין פרטי — אפשר שפיר לקרוא גם אחרים (כמו השבטים ובני השבטים וכו') בשם "אבות" (ועד"ז "אמהות"), תואר המורה שענינם שייך בכל אחד מישראל — אם ענין זה ישנו בכל אחד מישראל, כמו הגירות של יוצאי מצרים, שע"ז נעשו כל יוצאי חלציהם בכלל ישראל, ועד"ז בנוגע לכללות הענין דיצי"מ, שלולי זאת "הרי אנו כו' משועבדים כו'", ולכן נקראים בשם "אבות" ו"אמהות", "אבותינו" — בסיפור דברים ע"ד ענינים פרטיים אלה.

וזהו הטעם שהענין ד"אין קורין אבות אלא לשלשה" הוא בתפלה דוקא — כי, תפלה היא כללות העבודה, עלי' נאמר⁵⁹ "ולעבדו בכל

56) תהלים קכב, ד.

57) פקודי ד, א ואילך.

58) ראה לקו"ש חכ"ג ע' 54, ובהנסמך

שם.

59) עקב יא, יג.

52) ר"פ ורא.

53) תהלים עח, ה.

54) ראה מגלה עמוקות אופן רנ בסופו.

מגלה עמוקות עה"ת ר"פ לך לך. ועוד.

55) אבות פ"א מ"ב.

לבבכם", "איזו היא עבודה שבלב זו תפלה"⁶⁰, ותפלה היא מלשון "נפתולי אלקים נפתלתי"⁶¹, לשון חיבור⁶², שהו"ע ההתקשרות הכללית דישאל בהקב"ה, ובענין זה מוכרח להיות בכל אחד מישאל בחינותיהם של השלשה אבות (וארבעה אמהות), ורק בחינות אלה.

*

טז. "יכול מראש חודש וכו' יכול מבעוד יום וכו'"⁶³:

ידוע הפתגם שאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שגם "הוה אמינא" בתורה הו"ע של תורה⁶⁴, היינו, שיש לזה מקום וכו'.

וכן מצינו בנדו"ד — שהרי כל הענינים צריכים להשתקף גם בנגלה דתורה — שהקס"ד ד"יכול מראש חודש" ו"יכול מבעוד יום" באה לידי ביטוי בענינים של פועל.

"יכול מראש חודש" — כפי ששנינו⁶⁵ "באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים", והקשה בגמרא⁶⁶ "רגלים באחד בניסן הוא, בחמשה עשר בניסן הוא", ומשני, "רגל שבו ראש השנה לרגלים". ואעפ"כ נשאר גם הענין דראש השנה באחד בניסן — "למלכים", שנוגע להלכה "לשטרות"⁶⁵.

ויתירה מזה ב"יכול מבעוד יום" — שגם לאחרי שלילת הקס"ד ד"יכול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא", עדיין יש מקום לקס"ד "יכול מבעוד יום" — שמצינו כמה ענינים השייכים לחג הפסח שמתחילים כבר ביום ארבעה עשר בניסן ("מבעוד יום"), הן בנוגע להשבתת חמץ, כמ"ש⁶⁷ "אך ביום הראשון תשביתו גו'", ודרשו חז"ל⁶⁸ שקאי על יום ארבעה עשר, והן בנוגע לשחיטת הפסח — שבו תלוי אכילת הפסח בליל חמשה עשר בניסן, ועד ש"אין שוחטין את הפסח אלא למנויו"⁶⁹ — שזמנו ביום ארבעה עשר אחר חצות, אחר הקרבת תמיד של בין הערביים⁷⁰.

*

60 תענית ב, א.
61 ויצא ל, ח ובפרש"י.
62 תו"א תרומה עט, סע"ד. ובכ"מ.
63 ראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תשט"ז
ס"י ואילך (תו"מ חט"ז ע' 200 ואילך). וש"נ.
64 ראה אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ג
ריש ע' קלג. סה"ש תש"ב ריש ע' 125. וראה
גם לקו"ש חט"ו ע' 233. וש"נ.
65 ריש מס' ר"ה.
66 שם ד, א.
67 בא יב, טו.
68 פסחים ה, א.
69 רמב"ם הל' קרבן פסח רפ"ב.
70 שם פ"א ה"ד.

יז. "ברוך שומר הבטחתו לישראל וכו'":

וצריך להבין: מהו הטעם שמזכיר רק שמירת ההבטחה — דלכאורה ה' צריך לומר חידוש גדול יותר, שהקב"ה הוסיף יותר על הבטחתו, דאף שאמר לאברהם אבינו "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה"⁷¹, מ"מ, הוציאם ממצרים לאחר רד"ו שנה?

והביאור בזה — ע"פ מ"ש בפרקי דר"א⁷² "רבי אליעזר בן עזרי' אומר לא ישובו במצרים אלא רד"ו שנים, תדע לך שהוא כן וכו', אמר לו ריב"ז והלא כתיב⁷³ ומושב בני ישראל אשר ישובו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, אמר לו רד"ו ישובו ישראל במצרים, וה' שנים עד שלא בא יעקב למצרים נולדו לו שני שבטים ליוסף מנשה ואפרים, והם מן השבטים, שנאמר⁷⁴ אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, הרי רט"ו שנה, ימים ולילות [שהרי המצריים גזרו עליהם] "שיהיו עושין ביום ובלילה"⁷⁵, ונמצא, שמשך זמן השעבוד הוא כפול, הרי ת"ל שנה".

ועפ"ז מובן מ"ש "שומר הבטחתו" — כיון שיציאת בני"מ מצרים לאחר רד"ו שנה היא כפי ההבטחה (ע"פ החשבון הנ"ל), ולא יותר מההבטחה.

יח. אמנם, עפ"ז נשאלת השאלה לאידך גיסא — מהו השבח על שמירת ההבטחה שאומרים על זה "ברוך שומר הבטחתו כו'", הרי אפילו בשר ודם צריך לשמור הבטחתו, ועאכ"כ בנוגע להבטחת הקב"ה, וע"ד קושיית הזהר חדש⁷⁶ "מאי רבותא אוליף הכא, תנאה שלים הוא ואח"כ יצאו"?

והביאור בזה — שהשבח הוא על זה גופא ש"הקב"ה חישב את הקץ" באופן שהישיבה במצרים רד"ו שנה תחשב כמו ת"ל שנה, ע"י עריכת חשבון השנים באופן הנ"ל.

והיינו, שמעיקר הדין אין הכרח להתחיל החשבון "ה' שנים עד שלא בא יעקב למצרים", ולהכפיל חשבון שנות השעבוד עי"ז שמחשבים "ימים ולילות", שחשבון זה הוא ע"פ הדין שנתחדש במתן תורה — כמ"ש⁷⁷ "כי משנה שכר שכיר עבדך", לפי ש"עבד עברי עובד בין ביום

(71) לך לך טו, יג. (75) שמו"ר פי"ח, ט.
 (72) פמ"ח. וראה גם יל"ש לך לך רמו עז. (76) ר"פ יתרו (נעתק בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' כ').
 (73) בא יב, מ. (77) פ' ראה טו, יח.
 (74) ויחי מח, ה.

ובין בלילה⁷⁸, ובמילא, קודם מ"ת אין הכרח לעשות החשבון באופן כזה, ורק מצד חסדו של הקב"ה חישב את הקץ באופן כזה, ועל זה הוא השבח "ברוך שומר הבטחתו כו".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן "והיא שעמדה"].

*

יט. "לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל וכו":

החיוב להודות ולהלל כו' — קאי על אמירת ההלל שבאה תיכף

לאח"ז.

וצריך להבין: מהו הטעם שהסימן "הלל" מופיע ב"הגדה" רק על הפרקים האחרונים של ההלל שאומרים לאחרי ברכת המזון, דלכאורה צריך סימן זה להתחיל מהפרקים הראשונים של ההלל?

ויתירה מזה:

ידוע⁷⁹ שהפרקים הראשונים דהלל (הללו' ובצאת ישראל) מדברים ביצי"מ — יצי"מ וקרי"ס ומ"ת⁸⁰, והפרקים שלאחריהם (שאומרים לאחרי ברכת המזון) מדברים בגאולה העתידה לבוא, שבהם מרומז "תחיית המתים וחבלו של משיח"⁷⁹.

וכיון שאמירת הלל היא רק על דבר שהי' בעבר, ולא על דבר שיהי' בעתיד [ולהעיר גם מהא דאין אומרין הלל בפורים, משום ש"אכתי עבדי אחשוורוש אנן"⁸¹] — יוקשה ביותר שהסימן ד"הלל" הוא דוקא על הפרקים שאומרים לאחרי ברכת המזון שמדברים בגאולה העתידה לבוא, ולא על הפרקים הראשונים שמדברים ביצי"מ?

כ. ולהעיר:

מהטעמים שאין מברכים על אמירת הלל בהגדה — לפי שאין זה אלא כקורא בתורה⁸².

אבל, נוסף לכך שאין זה תירוץ על זה שלא נמצא הסימן "הלל" על הפרקים הראשונים דהלל, דאי משום הא, לא הי' צריך להיות הסימן ד"הלל" כלל, כיון שאין זה אמירת הלל ממש — הרי, מלשון אדמו"ר הזקן בשולחננו⁸³ "אע"פ שקריאת ההלל היא מעומד .. מ"מ הלל שבלילה

(81) מגילה יד, א. וש"נ.

(82) אר"ז ח"א ר"ס מג (הובא בהגש"פ

הנ"ל שם).

(83) אר"ח סתע"ג סמ"ח.

(78) קידושין טו, א. הובא בפרש"י עה"פ.

(79) ראה ז"פ — הובא בהגש"פ הנ"ל ע'

לב.

(80) פסחים קיח, א.

זה קורין אותו מיושב לפי שכל מעשי לילה זה הוא דרך חירות, ולפיכך אין מטריחין אותו לעמוד, משמע, שס"ל שזוהי אמירת הלל ממש (ולא רק כקורא בתורה), דאל"כ, אין צורך בהטעם דדרך חירות לקרותו מיושב.

כא. ויש לומר הביאור בזה:

באמירת הלל בליל הפסח — נוסף על קיום החיוב "להודות להלל כו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו", יש בה גם קיום מצות "והגדת לבנך"⁸⁴, דכיון שצריך לספר כל הענינים שהיו ביצי"מ, צריך לספר גם אודות ההלל שאמרו ישראל כשיצאו ממצרים.

ועפ"ז יש לבאר הטעם שלא נמצא סימן "הלל" קודם אמירת הפרקים "הללוי" ו"בצאת ישראל" — כיון שאמירתם נכללת בהסימן ד"מגיד", ע"ש "והגדת לבנך", שבזה נכלל בדרך ממילא החיוב "להודות להלל כו'" (ע"ד "יש בכלל מאתים מנה"⁸⁵).

והסימן "הלל" שנמצא לאחרי ברכת המזון — יש לומר, שקאי לא רק על הפרקים האחרונים ד"הלל המצרי" ("לא לנו" ואילך), אלא גם על "הלל הגדול", "נשמת", עד לסיום ההגדה. ובלאה"כ מוכרח לומר כן, דאל"כ, לא יהיו נכללים בסימני הסדר כל עניני ההגדה.

*

כב. "ברך":

בהגדה עם לקוטי טעמים ומנהגים⁸⁶ — צויין כאן בנוגע להענין ד"מים אחרונים", ש"נשאל אדמו"ר הזקן מבנו (אדמו"ר האמצעי): מה יהי ענין מים אחרונים לעת"ל כשיקוים מש"נ⁸⁷ את רוח הטומאה אעביר מן הארץ".

ולכאורה נשאלת שאלה זו גם בנוגע לאיסור חמץ, בדיקתו וביעורו. ובהקדמה — דאף שאמרו חז"ל כל המועדים בטלים לעתיד לבוא⁸⁸, ומצוות בטילות לעתיד לבוא⁸⁹, הרי לבד זאת שיש בזה חילוקי זמנים, וענין זה נאמר על התקופה השני' דימות המשיח⁹⁰, הנה גם אז

(88) מדרש משלי רפ"ט. יל"ש משלי רמו
תתקמד.
(89) נדה סא, ב.
(90) הגהות יעב"ץ לר"ה ל, א. תניא
אגה"ק סכ"ו (קמה, סע"א).

(84) בא יג, ח.
(85) לשון חז"ל — ב"ק עד, א. ועוד.
(86) הוצאת תשכ"ג ע' לח — "משיחות
כה"פ תש"ב" (סה"ש תשי"ב ס"ע 92).
(87) זכרי' יג, ב.

אין זה דבר ברור שהמועדים והמצוות יתבטלו כפשוטם⁹¹. ובפרט בנוגע לחג הפסח הקשור עם יצי"מ, שעל זה אומרים ב"הגדה" "כל ימי חיך להביא לימות המשיח"⁹², הרי בודאי שגם אז יהי "הלילה הזה כולו מצה".

וע"פ הידוע שחמץ מורה על היצה"ר כו'⁹³ — אינו מובן מהו"ע איסור חמץ בדיקתו וביעורו, לעתיד לבוא, כשיקויים היעוד "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"?

[ואף שבבדיקת חמץ "המצוה" . לחפש אחריו שחא ימצא ממנו מאומה, ואם לא מצא אין בכך כלום, וכבר קיים המצוה כתיקונה"⁹⁴ — הרי חובת הבדיקה היא רק במקום שמכניסין בו חמץ, משא"כ מקום שאין מכניסין בו חמץ אינו צריך בדיקה⁹⁵, ועאכו"כ לעתיד לבוא, שאז לא יהי שייך המציאות דחמץ כלל].

כג. ויובן בהקדים שמצינו גם ענין החמץ למעליותא — בחג השבועות, כמ"ש בשתי הלחם "חמץ (דוקא) תאפינה"⁹⁶, ד"כל המנחות באות מצה, חוץ כו' ושתי הלחם"⁹⁷, שענין זה הוא להיפך מחג הפסח, שבפסח צ"ל מצה דוקא, ואילו בשבועות צ"ל חמץ דוקא⁹⁸.

ומזה מובן שענין החמץ ישנו גם בקדושה, אלא שהדבר תלוי בחילוקי הזמנים, שלכל עבודה יש זמן מיוחד.

והענין בזה — שיש זמן שבו צריכה להיות העבודה באופן של קבלת עול וביטול, שזהו הזמן דחג הפסח, התחלת העבודה, שאז צ"ל "מצה" דוקא, שמורה על הביטול ד"ונפשי כעפר לכל תהי"⁹⁹, היפך ההגבהה וההתנשאות; ויש זמן שבו צריכה להיות העבודה באופן של הגבהה וההתנשאות דקדושה, כמ"ש¹⁰⁰ "ואתהלכה ברחבה", היפך הענין ד"ונפשי כעפר", "כאסקופה הנדרסת"¹⁰¹.

ועפ"ז יש לבאר הענין דאיסור חמץ בפסח בדיקתו וביעורו לעתיד

96 אמור כג, יז.
97 מנחות רפ"ה.
98 ראה לקו"ש חכ"ב ס"ע 32 ואילך.
חל"ב ע' 136. וש"נ.
99 נוסח ברכת אלקי נצור כו' (ברכות שם).
100 תהלים קיט, מה.
101 לשון הש"ס — עירובין צח, א.

91 ראה בארוכה קונטרס "הלכות של תושבע"פ שאינן בטלין לעולם" (נדפס גם בתו"מ — הדרנים על הרמב"ם וש"ס ע' רכט ואילך). וש"נ.
92 ברכות ספ"א.
93 ראה ברכות יז, א ובפרש"י. ר"ה ג,
סע"ב ובפרש"י. לקו"ת צו יג, ג. ובכ"מ.
94 שו"ע אדה"ז או"ח סת"ל"ב ס"א.
95 שם סת"ל"ג ס"ד.

לבוא — שיהי' זה בנוגע לחמץ (הגבהה והתנשאות) דקדושה, היינו, שבזמן דחג הפסח לא יהי' (אפילו לעתיד לבוא) סדר העבודה ד"ואתהלכה ברחבה", אלא הביטול ד"ונפשי כעפר" דוקא.

*

כד. "כוסו של אליהו":

מזיגת כוס זה — אחר ברכת המזון, בשעה שמוזגין כוס ד', מלבד זמנים ידועים שבהם הי' כ"ק מו"ח אדמו"ר נוהג למזוג כוסו של אליהו קודם ברכת המזון¹⁰².

כה. בנוגע למזיגת כוסו של אליהו — מצינו ב' טעמים¹⁰³:

א) כיון שיש פלוגתא בגמרא¹⁰⁴ אם צריך גם כוס חמישי, ולא אפסקא הלכתא, הנה מחמת הספק מוזגים כוס חמישי, אבל אין שותים אותו. ולכן קורין אותו "כוסו של אליהו", כי, כשיבוא אליהו ויברר כל הספיקות (כהר"ת ד"תיקו": "תשבי יתרץ קושיות ואיבעיות"¹⁰⁵), אזי יתברר גם הספק בנוגע לכוס זה.

ב) כוס זה אינו קשור עם החיוב דד' הכוסות, מחמת הספק כו', אלא הו"ע בפ"ע, ולא מחמת הספק אלא בתורת ודאי — שקשור עם בשורת הגאולה ע"י אליהו הנביא (וכדלקמן).

ונפק"מ להלכה — כאשר שותים כוס חמישי: לטעם הא' שכוס של אליהו הוא מחמת הספק דחיוב כוס חמישי — הרי כששותה כוס חמישי, אין צריך למזוג כוסו של אליהו. משא"כ לטעם הב' — גם כששותה כוס חמישי, צריך למזוג כוסו של אליהו הנביא בקשר עם בשורת הגאולה.

היכן מצינו שתיית כוס חמישי — בבני תימן שנוהגים ע"פ פסקי הרמב"ם, שכתב¹⁰⁶ "ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול וכו'". אבל, אצלם אין נפק"מ בנוגע למזיגת כוסו של אליהו, כיון שזהו מנהג ש"נוהגין במדינות אלו"¹⁰⁷ דוקא.

אמנם, גם במדינות אלו מצינו שתיית כוס חמישי — "כגון שהוא

104) פסחים קיח, רע"א — ע"פ גירסת הגאונים (ראה בהנסמן בלקו"ש שם ע' 48).

105) תויו"ט סוף מס' עדיות. שלה"ה תט, א. ועוד.

106) הלי' חמץ ומצה פ"ח ה"י.

107) שו"ע אדה"ז אור"ח סו"ס תפ.

102) ראה הגש"פ הנ"ל ע' מב — מ"שיחת חה"פ תש"ג" (סה"ש תש"ג ע' 58). וראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ תש"ז סכ"ג (סה"ש תש"ז ע' 108). וש"נ.

103) בהבא לקמן — ראה גם תו"מ ח"י"ג ע'

353 ואילך. לקו"ש חכ"ז ע' 52 ואילך. וש"נ.

איסטניס או שתאב הרבה לשתות .. יש להתיר לו לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול וכו' 108. וכאן תהי' הנפק"מ בין ב' הטעמים הנ"ל בכוסו של אליהו — אם צריך למזגו כשותה כוס חמישי, כנ"ל.

כו. ויש לפשוט זה מדיוק לשונו הזהב של רבינו הזקן בשולחנו: ובהקדמה — שבהלכות פסח מביא רבינו הזקן כמה ענינים מדברי החק יעקב (שסומך עליו וכו') 109, כולל גם ההלכה דלקמן. אבל, ענינים אלה שקבעם בשולחנו הזהב, נעשו פסק הלכה שלו, שהוא פוסק בנגלה תורה ובנסתר דתורה, ולאורו נלך עד ביאת המשיח, וגם לאח"ז. וז"ל רבינו הזקן 107: "נוהגין במדינות אלו למזוג כוס א' יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא".

ויש לדייק בלשונו של רבינו הזקן — "למזוג כוס א' יותר מהמסובין", ולא "יותר מהכוסות",

— וגם לולי דיוק הלשון הנ"ל, הרי המנהג הוא למזוג כוס א' עבור כל המסובין, ולא כוס לכל א' מהמסובין. ואם נאמר שטעם מזיגת כוס זה הוא מחמת הספק דחיוב כוס חמישי — היו צריכים למזוג כוס זה לכל א' מהמסובין, כמו שאר הד' כוסות שמוזגים לכל א' מהמסובין. ומה גם שכיון שאין שותים אותו, אלא מחזירים ושופכים היין להבקבוק — אין צורך לקמץ ולחסוך ("ניטא וואָס צו זשאַלעווען") ע"י מזיגת כוס א' עבור כל המסובין, כיון שגם אם ימזגו כוס זה לכל א' מהמסובין, אין שום הפסד ממון בכך.

[שמעתי פעם טעם — ע"ד הצחות — להא ד"אין מלאך אחד עושה שתי שליחות" 110, כי, כששולחים אדם לבצע שליחות מסויימת, ה"ז כרוך עם כמה הוצאות, מאכל ומשקה, תשלום שכר וכו', ולכן, משתדלים לנצל אדם אחד בשביל כמה שליחויות; משא"כ מלאך — כיון שאין הוצאות בדבר ("א מלאך קאָסט דאָך גאָרניט")... אפשר לשלוח מלאך מיוחד לכל שליחות].

ודוחק גדול לומר שכיון שמזיגת הכוס אינה אלא מחמת ספק, מסתפקים במזיגת כוס א' עבור כל המסובין.

ומזה מוכח שכוס זה אינו מחמת הספק דכוס חמישי, ובמילא, אינו

(110) ב"ר פ"ג, ב. הובא בפרש"י וירא יח,

(108) שם ר"ס תפא.

(109) ראה גם שיחת אחש"פ תשי"ט ס"א ב.

(תו"מ חכ"ה ס"ע 222).

שייך לד' הכוסות שלפניו — ולכן לא כתב רבינו הזקן בלשון "יותר מהכוסות",

אלא דייק וכתב "למזוג כוס א' יותר מהמסובין" — שמוזגים אותו עבור מישהו נוסף על המסובין, כאילו נוכח אדם נוסף יותר מהמסובין, והיינו, שכוס זה מוזגין לכבודו של אליהו הנביא.

כז. ויש להוסיף בדיוק לשון רבינו הזקן — "וקורין אותו כוס של אליהו הנביא":

ובהקדמה — שהענין ד"תשבי יתרן קושיות ואיבעיות" אינו באופן של נבואה, שהרי התורה "לא בשמים היא"¹¹¹, וכפס"ד הרמב"ם¹¹² "אם יעמוד איש .. ויאמר שה' שלחו .. לפרש במצוה מן המצות פירוש שלא שמענו ממשה .. הרי זה נביא שקר", כי אם, מצד מעלת חכמתו, והיותו מוסמך וכו'.

ואם נאמר שכוס זה הוא מחמת הספק דחיוב כוס חמישי, שיפתר ע"י אליהו — היו צריכים לקרותו "כוס של אליהו" סתם, או "כוס של אליהו התשבי" — ע"ד "תשבי יתרן קושיות ואיבעיות", או אליהו הגלעדי, וכיו"ב.

וכיון שרבינו הזקן מדייק ש"קורין אותו כוס של אליהו הנביא", מוכח, שאין זה שייך לפתרון הספק כו', אלא כוס זה שייך לבשורת הגאולה ע"י אליהו הנביא, כיון שבשורת הגאולה היא מצד ענין הנבואה דוקא.

וכללות הענין בזה — כמבואר בהגדה של פסח למהר"ל¹¹³ בטעם פתיחת הדלת (נוסף על הטעם "לזכור שהוא ליל שימורים ואין מתייראין משום דבר"¹¹⁴) ומזיגת כוסו של אליהו הנביא:

"אנו מחוייבים להודיע לבנינו ולפרסם מה שקבלה בידינו מן הנביאים שטרם שיבוא הגואל צדק יקדים אליהו הנביא לבוא לבשר לנו על הגאולה (ש"זה יסוד אמת ועיקר גדול לאמונת ביאת המשיח שאנו מצפים עליו)". .. לפיכך נוהגין כאן לפתוח הדלת לכבודו של אליהו הנביא וגם למזוג כוס מיוחד כוס ישועה של הגאולה העתידה, הכל כדי לפרסם בפני בני ביתו ולהודיעם כו'", "כי כל דבר מתפרסם ונשתרש יותר בעיני הרואים כאשר יש .. איזה עשי' בפועל, ובפרט עשי' המפליאה

(113) ב"דברי נגידים".

(114) שו"ע אדה"ז שם סת"פ ס"ד.

(111) נצבים ל, יב. וראה ב"מ נט, ב.

(112) הלי' יסוה"ת רפ"ט.

את עיני הרואים כמו מזיגת הכוס ופתיחת הדלת לכבודו של אליהו הנביא" — שיבוא ויבשר על הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

